

Estudi sus la fonetica e la morfologia dels dialèctes alpengs orientals parlats dins las valadas occitanas de la Província de Coni en Itàlia: arcaïsmes e formas particularas

Introduccion

Las motivacions d'aqueste trabalh

Dins fòrça estudis italians suls sosdialèctes occitans parlats dins l'airal alpeng al dedins dels confins d'Itàlia, es presentada una descripcion somària de las donadas, e, mai que mai, òm s'i arrèsta a parlar de qualques aspèctes de la fonomorfosintaxi d'aqueles que son diches, d'un biais un tantonèl reductiu, de parlars *provenzaleggianti*, sens, en mai d'aquò, que d'aquestes ne siá pas jamai estada donada una analisi globala satisfasenta: manca, practicament, un trabalh organic suls parlars de las Valadas. De fach, las recèrcas ja efectuadas pels dialectològs e pels cercaires locals dins lo territòri presentan, sovent, una focalizacion fragmentària e son plenas de lacunas al regard de certans endreches. Emai las recèrcas universitàrias son pas de se considerar tan fisablas, aquò siá per l'atencion insufisenta a la competéncia linguistica tant dels informadors coma dels cercaires (que, sovent, sabon pas dire lo mendre mot d'occitan, o escarraunhan solament dos mots de lor patés familial), siá, tanben, a causa d'un interès mai que mai "sociolinguistic", çò que produz de resultats que, mai d'un còp, nos daissan estabosits, e que conduson a l'enregistrament de piemontismes, de francismes o d'italianismes emai aquí ont, en realitat, existisson encara, e son ben utilizadas, de formas –lexicalas o gramaticalas– completament occitanas.

Un trabalh coma aquel de Ronjat a pas agut de seguidas dins las Valadas occitanas d'Itàlia, e el meteís es extrèmament paure d'informacions, que dona pas qu'unes paradigmas petitets suls parlars de Prats Jalats e de la mejana Val Pèliç, amb qualques entre-senhas, pro insufisentas, sus divèrses parlars dels endreches mai meridionals d'aquesta frontièra orientala del grand País d'òc.

Origina de l'idèia

En frequentant las Valadas, ai pogut entendre de parlars que presentan de traches extrèmament interessants, siá per çò qu'es de la morfologia, siá per çò qu'es relatiu a la fonetica, siá per çò que concernís la morfosintaxi. Pas totes, o cal dire clar, car ben d'endreches, mai que mai vèrs la plana

piemontesa –amb de notablas excepcions–, presentan de parlars forrats de piemontismes, pretenduts occitans (dins un sense totalizant) sonque per qualques occitanistas d’aurelhas que diriái leugièrament tampadas. Aquesta riquesa de faches, tan positius coma negatius, m’a menat a conduire una recèrca dirècta sul terren, que vise la descripcion fonomorfològica de tres / quatre parlars per valada, entre los mai representatius dels endreches de las nautas, de las mejanas e de las bassas valadas situadas dins lo territòri causit, valent a dire de l’airal administratiu de la província de Coni, ont son estats activats de projèctes d’ensenhament de l’occitan, per tal de poder estudiar las variantas dialectalas qu’i son parladas e de las comparar, en inventoriant e codificant las estructures foneticas e morfologicas mai importantas, amb la tòca de’n elaborar la gramatica de basa, per, fin finala, ne fornir un apròchi accessible e socializable. Aquò es en rapòrt amb los projèctes experimentals de socializacion d’un dialècte referencial alpenc codificat en grafia classica – actualament presentats dins las Valadas per l’associacion culturala “**Chambra d’òc**”–, per tal d’incitar los occitanofòns de las Valadas a una utilizacion quotidiana de lor lenga, tanben al defòra de la vida familiara e de la carrièra, ont los usancièrs utilizan lors parlars dins un contèxte unicament informal.

La socializacion de la lenga dins las Valadas

Efectivament, dins las Valadas occitanas d’Itàlia, l’occitan es encara fòrça parlat, mas dins un registre unicament informal. Las gents dison parlar “*a nosto modo*” o en “*patouà*”, mai qu’en provençal o en occitan. En participant a la realizacion d’aquestes projèctes en qualitat d’ensenhaire, ai constatat la necessitat de codificar pas solament una forma referenciala mas tanben las localas, en cercant de’n prepausar tanben una transcripcion en grafia classica, dins un territòri marcat per d’isoglòssas particularas, demest las qualas, nombrosas, de foneticas, que presentan de problèmas considerables de transcripcion, aquò a causa de la conservacion de fonèmas arcaïcs, malaürosament ignorats per la normalizacion grafica d’Alibèrt, tot ben que perfiechament inseribles coèrentament al dedins d’un *còrpus* grafic que fa referéncia a l’etimologia. Es donc important d’estudiar atentivament la possibilitat de testimoniar tanben mercé a l’utilizacion de la grafia classica, per exemple, del mantenement de la distincion de las fricativas interdentalas o de las africadas palatalas derivadas de velaras latinas, en rapòrt a las sibilantas. Aital òm pòt observar [senθa], [θink], [braθ], [lyðent] (fonèmas arcaïcs presents dins la Val Pò) o [sendʒa], [tʃink], [bratʃ] e [ly’dʒent] o, encara, [dindʒ] (fonèmas encara mai arcaïcs, presents dins la zòna del Quiè), fàcia a [sensa], [sink], [pus], [ly’zent], [bras] e [dins], formas mai comunas que la codificacion grafica es estada facha siá en mantenent (lo cas de “*sença*” e de “*cinc*”) la forma etimologica a costat d’una fonematicitat possible. Aital, òm pòt legir lo mot coma es efectivament realizat dins son parlar ([sensa], [sink], mai comun, mas tanben [senθa] o [sendʒa], e [θink] o [dʒink]), siá (lo cas de “*luser*”) en

considerant sonque la tresena forma possible, la mai recenta, en tenent pas compte, donc, de las autras realizacions presentas dins las Valadas, que, d'alhors justament, los locutors dels endreches pertocats vòlon que sián mantengudas, mercé a l'usatge d'una grafia que las sàpia representar en las respectant escrupolosament.

Aquò, o vòli remarcar immediatament, es essencial, car, dins totas las regions ont s'es difusat l'usatge de l'italian, es comuna l'opinion qu'una grafia deu o èsser fonematica e, donc, representar la lenga gaireben tala coma es parlada, borgada per borgada, dins una forra-borra de pateses vistes coma de monadas, o èsser etimologica: una grafia coma la francesa es considerada coma absurda e los que seguisson los corses, siá letrats siá illetrats, quand òm lor prepausa de formas graficas pas tròp coèrentas sens las justificar clarament, remarcan : *“Aici sem pas en França, ont ilhs son acostumats a escriure totalment diferent da coma lèson, abó na grafia qu'ilh a pas degun sens e qu'ilh es inutilment complica, e onte la gent ilh es acostumaa a acceptar qual se sie folia e –aquò pas mens remarcat– onte l'Occitan es pus parlat da la gent dins las vias, al contrari que dins las Valadas onte al es viu e al ven utilizat normalment. Ailai, al ven masque pus ensenhat a l'escòla coma s'al foguesse na lenga estrangiera, dins de variantas artificialas, pas coma aici da nosautri!”*.

Lo perill de las polemicas inutilas a prepaus de la lenga referenciala e de l'utilizacion de la grafia classica

A aqueste prepaus, cal téner compte que, fomentada per una minoritat de personas regropadas dins la *“Consulta provenzale”*, inspirada pel Centre provençal *“Coumboscuro”*, e sostenguda per de politicians e per de foncionaris de la Província de Coni, e mai per qualques professors de l'Universitat de Turin, règna la polemica centrada sus l'opinion falsa que la socializacion d'una forma d'occitan alpenç oriental de referéncia – forma linguistica qu'a fòrças gents –que, segurament, conoisson pas la causa– apareis coma una constrencha intellectualista e centralizaira lengadociana impausada per *“aqueli de Tolosa”*–, e transcricha en grafia classica, seriá perjudiciabla per l'existéncia meteissa dels parlars locals, coma se la presentacion d'una lenga referenciala, encara qu'occitana e mai alpença e orientala, atudèsse la varietat e la riquesa que s'es mantenguda viva fins ara dins las Valadas. La proposicion, donc, de tota forma normada de la lenga es segon aquestas personas ben mai perilhosa per la vitalitat dels pateses montanhòls que la concurréncia, totjorn mai constanta e poderosa, de lengas autras coma l'italiana, la piemontesa e la francesa, e la proposicion los fa partidaris d'una diglossia amb de lengas diferentas puslèu qu'amb una varianta de la meteissa lenga que siá pan-valadenca, normada e capabla d'exprimir totes los registres linguistics, tot çò que pòt pas far un incalculable molon salvatge de parlars particulars, valent a dire de pateses *stricto sensu*.

Ben conscient de l'absurditat d'aquela opinion, qu'ai ja refutada dins mantunes escriches e articles d'un biais que cresiái incontestable per sa logica e per son equilibri, ai donc per la meteissa rason projectat aqueste trabalh a fin de demostrar clarament que l'intencion de la "**Chambra d'òc**" es pas solament de promòure l'utilizacion efectiva d'un occitan de referéncia dins cada moment de la vida sociala modèrna, al delà dels moments de felibrejada, per despassar son indenegable estatut de lenga de cosina, mas tanben de manténer e de preservar las formas localas, en las valorizant e en ne promovent la conoissença, pròpriament pel mejan de gramaticas de basa especificas per cadun dels parlars causits, mercé, tanben, a una transcripcion en grafia classica mai que rigorosa e respectuosa de las particularitats d'aquestes parlars.

Vòli tanben remarcar qu'aqueste trabalh prevei l'utilizacion –a costat de las grafias APhI e IEO– de la grafia fonemàtica dicha "*concordata*" o de l' "*Escolo Doou Po*", modificacion, *grosso modo*, de la mistralenca, elaborada per Arturo Genre, ja professor de Fonetica Esperimentala dins l'Universitat de Turin, a fin de favorizar una simpla transcripcion d'etnotèxtes e per permetre la socializacion de l'escritura emai entre patesejaires incults. Aquesta grafia es ara, fòrça utilizada pels cercaires locals e plan aimada pels localistas de las diversas associacions presentas dins las Valadas, çò que demòstra encara un còp que los projèctes lingüistics presentats per la Chambra d'òc an pas l'intencion d'impausar res a degun, coma es la conviccion de mantuna persona, e, sustot, que volèm pas tanpauc obligar d'escriure, al nivèl d'un parlar local, dins de grafias que, per citar Genre, "sono l'equivalente degli ideogrammi cinesi, e sono assolutamente inadatte alla rappresentazione dei reali suoni delle varietà dialettali che pretendono di rappresentare graficamente" (*son l'equivalent dels ideogramas chineses, e son absolutament incapables de representar los sons reals dels dialèctes que pretendon de grafiar*).

Amb aquesta dubertura tanben a l'utilizacion d'una grafia fonemàtica, emai siá sauput de totes que soi favorable a la classica e sián plan claras e conogudas las motivacions que me pòrtan a la preferir, vòli far comprendre que dins lo grop de trabalh sèm respectuoses d'una lenga que sabèm encara ben viva, mas que cresèm que, al meteis temps, a indenegablament besonh d'èsser preservada dels solecismes que la corrompon, e desliurada d'una situacion de diglossia dominant, ont l'italian la relèga a un ròtle totjorn mai marginal.

La situacion lingüistica dins las Valadas

De fach, en Itàlia, son encara normalament parladas de nombrosas variantas localas del dialècte dich "occitan alpenç oriental", que lo nombre dels usancièrs n'es estimat a pauc près a 180.000 unitats. Aquestes parlars son expandits sus un territòri de 4.300 km², comprés entre la província de Coni, relativament a las Vals Pò, Varacha, Maira, Grana, Estura de Demont, Gès, Vermenanha, Èler, Corsalha e nauta Val Tàner, entre aquela de Turin, relativament a la Val Pèliç – que lors

parlars son fòrça semblables als de la zòna centrala coneésa, de la Val Pò a la Val Gès– e a las Vals Cluson, Germanasca e d’Olç, que lors parlars presentan d’especificitats que los destrian de l’ensemble centromeridional. Al territòri occitan alpenc d’Itàlia cal restacar encara la nauta Val Argentina, dins la Ligúria Occidentala, per los parlars de Realdo e de Verdeggia. Òm parla de parlars d’òc tanben dins las isclas linguísticas de Guardia Piemontese, dins la província de Cosença e di Olivetta S. Michele, dins aquela de Impèria.

Tipologia de la recèrca

Ai optat per una recèrca gramaticala e pas lexicala, coma d’abitud, tanben per comprene, finalament, ont es efectivament parlat l’occitan, d’après los estudis linguistics que pertòcan, dins d’airals de confin, la determinacion de l’apartenéncia d’un parlar a un grop linguistic determinat, coma aquò o foguèt, per exemple, dins l’estudi de l’itit, de l’armenian o del tocarian, lengas que, emai presentèsson un fòrt percentatge de manlèus, foguèron, pr’amor qu’avián mantengut las estructuras gramaticalas de basa, consideradas de drech indo-europèas. Analogicament, puèi que l’airal considerat es essencialament un airal de confin, caracterizat per un reculament dels faissèls d’isoglòssas en relacion als diferencials socio-economics entre zònas de montanha e zònas de plana, jutgi la conservacion de las estructuras gramaticalas un element essencial per discriminar la natura de las realitats linguísticas localas, en pensant qu’es pas tant lo mantenement d’una partida del lexic que pòt determinar, coma es tanben arribat, l’apartenéncia linguistica mai prigonda, mas, puslèu, la conservacion de l’estructura gramaticala. Aqueste solet fach auria pogut empachar a tota una partida dels critics de reprochar, per lo cas de qualques comunas qu’avián declarat son appartenéncia occitana encara que l’occitan i foguèsse pas pus parlat, se l’es jamai estat, òm sap pas dempuèi quant de temps: *“Con Franza o con Spagna, pur che se magna!”*. (Amb França o amb Espanha, baste qu’òm mange!)

A aqueste prepaus, ai causit de codificar gramaticalament solament los parlars qu’èran sul còp clarament definibles coma occitans o que la votz populara ditz atals, en laissant al defòra de mon trabalh los parlars dels endreches ont l’Occitan o 1) es pas jamai estat parlat, sus d’airals de confinhs ont es pas possible de definir, per cap d’epòca, l’apartenéncia dels parlars d’un biais univòc, o 2) s’es perdut, mai o mens recentament, en favor del piemontés o d’una mescla inextricable d’ambedoas lengas, en me reservant, dins lo cas qu’un parlar causit per mon trabalh se revelèsse pas tament interessant pel mieu trabalh meteís, de’n cercar un autre mai representatiu.

Airals pertocats per la recèrca

L'airal considerat dins mon trabalh va de la Val Pò e arriba fins a la zòna dicha del "Quiè", situada dins las montanhas entre las vilas de Coni e de Mondví. Ai laissat l'estudi morfologic dels parlars de l'airal septentrional, de la Val Pèliç fins a la Val d'Olç, a un moment ulterior.

Mai particularament ai decidit d'estudiar e codificar los parlars d'aquestes endreches:

Valadas del Quiè, airal substancialament conogut unencament per de recèrcas parcialas, que mai que mai pertòcan l'estudi del lexic e de la cultura tradicionala, e qu'ai causit en relacion als parlars de **Frabosa** e de **Prea**, que, emai sián marginalas al respècte de la rèsta del territòri occitan de las Valadas e presenten un lexic corromput, mantenon aquels traches fonetics extrèmaments arcaïcs que vos n'ai ja dich quicomet.

Val Còla, pels parlars de qualques borgadas de **Bueuse/Bueves**, airal petitet, entrapat per l'expansion del Piemontés, situat al confinh entre las susdichas Valadas del Quiè, e la **Val Vermenanha**, per la quala ai cregut oportun, a causa del naut gra de piemontizacion, de codificar unicament lo parlar de **Limon**, particular e paradigmatic per tota la valada nauta.

Val Ges, pels parlars de **Vaudiers** e d'**Entraigas**;

Val d'Estura, una de las Vals mai grandas e importantas, en relacion als parlars de **Gaiòla**, per la valada bassa; de **Vinai** e de **Sambuc**, per la mejana; e de **L'Argentiera** per la nauta.

Val Grana, valada petiteta, enclausa entre la Val d'Estura e la Val Maira, per lo parlar de **Santa Lucia de Combascura**, dins la valada mejana, reialme del provençalisme mai barrat, a fin d'esclarzir coma la lenga presentada normalament es pas aquela del país, tipica dels airals mai de confinh amb la plana, e de **Chastelmanh**, representatiu de la valada nauta.

Val Maira, altra granda e importanta valada, pels parlars de **La Ròcha**, dins la valada bassa; de **Celas** e d'**Èlva**, dins la valada mejana, e d'**Accelh** e de **Sant Michèl de Prats**, dins la nauta.

Val Varacha, valada de grand renom e de granda importància linguistica e culturala, en relacion al parlar del **Mèl**, dins la valada bassa; de **Sant Peire**, dins la mejana; e de **Belins** e de **La Chanal**, dins la nauta.

Val Pò, solament pels parlars d'**Oncin** e d'**Ostana**, dins la valada nauta, fòrça conservators per la fonetica particulara, dins una valada que, al dejós d'aquestes endreches, es fòrça piemontizada.

Exemplària de l'expansion del dialècte piemontés dins de territòris de bassa e de mejana valada es la situacion que trobam dins la morfologia verbala del parlar de Vernant, dins la mejana Val

Vermenanha. Fàcia a de desinèncias personalas coma aquela de la tresena persona plurala, en [ˈiin], trapam [ˈuma] per la primièra, tipica del piemontés.

Organizacion del trabalh sul terren

L'estudi, qu'a trobat de problèmas d'organizacion ben mai grands, grèus e nombroses que çò qu'aviái imaginat al començament, es encara ben arrèire en respècte de çò qu'èra mon intencion; de tota faïçon, ai ja pogut verificar ben de faches, en fasant d'ensages de reconoissença.

Ai començat mon trabalh dins la nauta Val Pò, ont son presents certans d'aquels fenomèns, sustot fonetics, arcaïcs, als quals ai ja fach allusion, coma lo mantenement de las espirantas interdentalas derivadas de las velaras latinhas. Lo trabalh, dins aquesta valada, concerniguèt los parlars d'Oncin e d'Ostana, dels quals ai ja codificat una gramatica, tanben pressat d'aver una basa per un trabalh de traduccion, rigorosament en lenga del país, que la Cambra d'òc n'èra cargada per d'associacions territorialas extralocalomanas que volián ensajar la normalizacion que lor aviam prepausada. Pendent l'enregistrament de las formas, en parlant amb los informadors, pensèri tanben qu'auriái degut eslargar l'estudi al país de Criçòl, per sas particularitats que lo separon leugièrament, mas d'un biais interessant, de las doás autras: aquò, en pensant realizar la gramatica de basa del mai grand nombre possible de parlars representatius de l'occitan de las Valadas.

Per de problèmas d'organizacion deguts a d'empachaments professionals que contrastavan amb la disponibilitat dels informadors, puguèri pas trabalhar dins una valada al còp, mas deguèri afrontar l'estudi de parlars variats sens seguir un òrdre precís, segon las possibilitats del moment.

L'occitan “alpenc oriental”, qu'es aquò?

Per dintrar mai dins los detalls, cal remembrar que l'occitan alpenc oriental, que, per l'òbra d'una comission linguistica dirigida pel professor Xavier Lamuela de l'Universitat de Girona, foguèt normat fa dos ans, mercé a la constitucion d'una forma referenciala, es representat per un ensemble de parlars locals, diferenciats l'un de l'autre dins una mesura que permet un sufisent gra d'intercomprension entre locutors de diferents endreches, emai luènhs.

Totes los parlars fan partida de l'ensemble del nòrd-occitan, prèps mai que mai dels dialèctes alpengs del versant francés, e presentan, donc, las caracteristicas foneticas tipicas, coma la palatalizacion de las velaras latinhas, que, dins qualques varietats, arriban al passatge a l'africada alveolara sorda [ts] o sonòra [dz] (chabra > [ˈtsabra], jorn > [ˈdzurn], dins lo parlar de Limon, en nauta Val Vermenanha), a fricativa palatala sorda [ʃ] o sonòra [ʒ] (vacha > [ˈvaʃ], jorn > [ˈʒu:], dins

lo parlar de Ròchasmolas, en Val d'Olç), a africada palatala sorda [tʃ] o sonòra [dʒ] (vacha > [vatʃo], jorn [dʒurn], las formas mai esandidas entre aquestas).

La situacion dels autres fonèmas es tanben variada: de parlars, per exemple, mantenon lo son de la laterala liquida palatala, d'autres lo fan passar a oclusiva palatala: sorda, en finala ([fiç] per [fiʎ]); sonòra, quand intervocalica ([fiʃa] per [fiʎa]); fòrça d'autres lo fan passar a la semiconsonanta anteriora [j] o a vocala anteriora palatala tampada [i] o, en posicion finala, l'amudisson; mentre la laterala liquida geminada es mantenguda dins qualques parlars ['bello] o muda en laterala retroflèxa [ʎ] (ala > [aʎo], estela [i'teaʎo] dins lo parlar d'Ussèus, en Val d'Olç) o en vibranta retroflèxa [ɹ] (ala > [aɹo], dins lo parlar de Salabertrand, en Val d'Olç).

Lo tractament de [ɔ] dubèrta abans nasala es tanben irregular: d'endrechtes realizan [u], donc [bun], [punt]; d'autres [bɔn], [pɔnt], sens qu'òm pòsca determinar quina forma es majoritària. La causida de la forma dubèrta de la [ɔ] es estada conselhada per de motivacions mai psicologicas e sociologicas que linguisticas. Practicament, òm a volgut mièlhs desseparar l'occitan referencial de las Valadas del piemontés que realiza [bun] e [punt].

La vocala palatala bassa [ɛ] e la nauta [e] son confondudas dins los diferents parlars. Per mantun mot, òm a causit de grafiar, per la forma referenciala, una [e] mejana, desprovesida d'accent o, lèumens, accentuada tampada: “*cuélher*” vs “*cuelh*”.

Un trach que parteja la nauta Val d'Estura e las valadas septentrionalas (Cluson, Germanasca e d'Olç) de totas las autras es lo tractament del grop oclusiva + liquida, mantengut dins los susdiches endrechtes e resolgut (mens que dins los cultismes) en oclusiva + semiconsonanta anteriora [j]: donc, a “*plaser*”, “*clau*”, “*blanc*”, respondon las formas [pja'zer], [kjaw], [bjank]. Lo grop de velara + liquida “*cl*” pòt arribar tanben a palatala, aquò, dins certans parlars qu'an fan passar las palatalas a africanas, coma Limon, en nauta Val Vermenanha e Oncin, en nauta Val Pò, coma dirai un pauc après. A aqueste prepaus, demòra un problèma grafic per destriar la codificacion dels mots que presentan lo grop de oclusiva + liquida que se resòu en oclusiva + semiconsonanta anteriora [j] e los que mantenon la situacion de partença incambiada. En Bronzat aviá prepausat de los grafiar amb “*lh*”, mas sa proposicion a pas trobat una aprovacion generala.

Las consonantas intervocalicas desparesisson sensa regularitat: “*verifiar*” fàcia a “*verificar*”, “*amia*” fàcia a “*amisa*”. Emai la dentala sonòra intervocalica que, normalament, amudís, coma dins los participis passats “*amaa*”, “*batua*”, “*vengua*”, “*finia*”, de còps qu'i a se manten, coma dins lo mot “*valada*” o passa a [j] (territòri de l'Argentièra, en nauta Val d'Estura), amb las formas coma “*amaia*”, “*mainaia*”, mentre qu'una partida del territòri septentrional (Vals Cluson e Germanasca) presenta son redoblament, amb de formas coma [va'laddo], fàcia a las coma “*amaa*”.

Los traches fonetics un pauc mai en detalh

La vocala anteriora mejana indistinta dubèrta [a] atòna finala es mantenguda en qualques parlars, o es passada a posteriora labiovelara bassa o semidubèrta en se transmudant fins a una vocala posteriora labiovelara semitampada, que confinha amb lo son de [u] (aquò, per exemple, dins lo parlar de Vinai, en mejana Val d'Estura) o a anteriora palatala bassa o semidubèrta amb una vasta gama de sons intermediaris o, tanben, a una vocala centrala mejana.

La sibilanta sonòra [z] se manten tala, dins mantun parlar, tanben en posicion finala: [fran'tʃez / fran'θez / fran'sez], aquò al contrari d'autres consonantas sonòras, que mantenon lor sonoritat solament dins los parlars mai meridionals, coma, dins un encastre conservator coma aquel de las valadas del "Quiè", que presentan tanben lo mantenement de las consonantas sonòras en posicion finala, de biais que de paraulas coma "*freid*", los noms sufixats en "*-atge*" coma "*passatge*" e los gerondius en "*-nd*" mantenon lor sonoritat: donc, [frejd], [pa'saʃ] e [bəj'kend], çò qu'es pas quitament considerable coma marca de piemontizacion, siá perque lo Piemontés parlat dins los endreches de las planas al pè de las Valadas conois la meteissa realizacion "panoccitana" de l'assordiment de las sonòras finalas (e, donc, realiza, per exemple, [frejt]), siá perque, dins aquestas valadas, lo mot "*lop*" es realizat [lub], allòc d'èsser, coma en Piemontés, [lyw]. En mai, coma ja reportat, dins de paraulas coma "*braç*" o "*en cima*", la realizacion vei lo manten de l'africada sorda – donc: [brats] e [entʃima]–. L'advèrbi "*dins*" se presenta jos una forma arcaïca e etimologica, aquela –que trobam tanben dins qualques tèxtes antics– de [dindʒ], que convendriá d'escriure "*dintz*", en derivant de "*de intus*"; donc, en la destriant de "*fins*", d'origina diferenta.

Un trach remarcable per son conservatisme es, al defòra de las Vals Cluson, Germanasca e d'Olç, lo mantenement de l'accent dins los mots polisillabics sus l'antepenultima sillaba: "*pòrtic*", "*persi*", "*música*", "*únic*", "*tècnica*", degut, benlèu a l'èsser estats aquestes parlars, coma los del País Niçard, a l'abric de tota influéncia francesa per de sègles.

Un problèma nais de la codificacion en grafia classica de la preposicion "*abo*" / "*obe*" / "*ame*", considerada clítica, mas clarament realizada coma accentuada [a'bu] [u'be] [a'me] dins tot l'airal ont es utilizada, e de la conjoncion / advèrbi interrogatiu "*perquè*", tanben realizada, coma en italian, fòrtament accentuada: "*Perqué lhi vas pas abó Marieta?*" – "*Abó...? Perqué ilh m'agrada pas!*" – "*Totun, ilhe anarè abó la familha qualqui jorns a la mar*".

Morfologia nominala e pronominala

Dins la morfologia nominala e pronominala, es frequent, coma marca de pluralizacion, lo mantenement de la [i] finala e/o la palatalizacion de la consonanta finala, amb, tanben, de cases de metafonia, aquò per las formas pluralas dels noms e dels pronoms masculins derivats de la segonda

declinason latina: “*aquisti*” en mai de “*aquesti*”, e “*aquilh*” / “*aquilhi*” en mai de “*aqueli*”, o, ben, de “*tuchi*” e “*tuit*” per “*totes*” e “*chabelh*”, “*bièlh*” per “*chabels*” e per “*bèls*”...

Lo plural sigmatic dels noms masculins, naturalament, es present solament aquí ont lo plural femenin del noms en “-a” es realizat en [as] (o, tanben, [a:] o [a] en oposicion a [o] del singular), [os] o [us]. Totes los parlars que al femenin plural dels susdiches noms realizan [es] o [e], forman lo plural dels noms masculins segon la forma del cas subjècte de l’anciana lenga, asigmatic.

L’article masculin es, al singular, “*lo*” o, mens comun, “*al*”; al plural, “*lhi*” (vàriament realizat: [(*li*), [i], [ʃi)], “*li*” e, mens comun, “*lis*”, o –mai que tot dins l’airal septentrional– “*los*”. Aquel femenin, al singular, es, regularament, “*la*”; al plural, mai generalament, [les], [es], [as] e, tanben, [i] –forma sus la quala vòli verificar d’ipotèsis, en fasent mon trabalh–, mentre que “*las*” es mantengut dins l’airal septentrional ont es realizat [la:], abans consonanta, amb alongament compensatòri per la casuda de la sibilanta finala, [laz], abans vocala.

Morfosintaxi dels pronoms : riquesa dels faches e crotz pels forestièrs

La morfosintaxi pronominala es, dins la màger part dels parlars, puslèu complicada, amb una utilizacion, mai que mai constanta dins las valadas centralas e septentrionalas, de fòrça formas tonicas e, sustot, clitic. N’avèm ben d’exemples dins las frases afirmativas “*Franc al vai al marchat*”, “*Maria ilh vai a la fònt*”, “*La plòu*” e interrogativas “*El qu’al fai-le?*”, “*Ilhe qu’ilh mange-lhi?*”, “*Plòu-la?*”, que practicament remarcan lo pronom d’un biais plan fòrt, de dire: “*El qué el fa el?*” o “*Ela qué ela manja ela?*” e, a un quicòm prèp, “*Plòu-aquò?*”. Los parlars de la Val d’Estura e aqueles de la Val Grana, emplegan pas aquelas formas clitic, dins las demandas, se tenent a una construccion mai semblabla a la dels parlars occitans meridionals. Los parlars de las autras valadas son a pèdre aquelas formas jos l’influéncia de l’italian, coma totes los parlars padans, que las conoissían tanben (cf piemontés “*Joan a dis qu’el vin al é bon*” = “Joan ditz que lo vin es bon”, “*Qu’as-to fait da mangé?*” = “Qu’as fach de manjar?”, “*Com va-la?*” = “Cossí va?”).

Las formas del pronom personal de primièra e de segonda persona del plural nos pòdon ajudar a partejar los parlars, dins los airals de confin, entre occitans e piemonteses, segon se los pronoms mantenon lors “s” (“*nos*”, “*vos*”), aquò tanben dins las formas compausadas (“*nosautri*” e “*vosautri*”, o, mescladas “*nosiautri*” e “*vosiautri*”), o se, al contrari, i trobam a lor plaça un [i]: donc, “*noi*” e “*voi*”, “*noiautri*” e “*voiautri*”, “*neiti*” e “*veiti*” ecc.

De formas particulars del pronom de tresena persona singulara son presentas un pauc pertot dins las valadas meridionalas e centralas. Dins la Val Vermenanha, a Limon, trobam la forma del pronom femenin [’ciʝi] per “*ela*”, amb palatalizacion de la velara [k] e passatge a palatala de la liquida palatala [ʎ] de “**quilhi*”, derivacion d’un probable “*eccu illi*” coma avèm, mas pel plural masculin, dins las variants de l’adjectiu / pronom “*quilhi*” per “*aquilhi*”, e “*quisti*” per “*aquisti*”.

Es gaireben la meteissa forma que trobam dins la Val Grana, ont a [ciʝi] respond la forma [kʝej], feminizacion en “ilh”, donc “*quielh*”, amb depalatalizacion, qu’a son masculin dins la forma, presenta, de tota faïçon, coma en piemontés, “**quiel*”, issit a son torn de “*eccu ille*”, amb “*ille*” que, a costat de “*el*”, dona tanben, coma dins la nauta val d’Estura, “*iel*”: donc, “*iel*” e “*ielh*”. La forma limonenca presenta una palatalizacion de la velara possible, coma o avèm ja dich, car las palatalas son vengudas, dins aquel parlar, d’africadas alveolares, çò qu’a daissat la plaça d’aquel fonèma liura, un pauc coma arriba a Oncin, dins la nauta Val Pò, amb los mots talas coma “*clau*” e mai “*cul*” que venon [caw] e [cyl], ont, sustot per “*chau*”, cal pas pensar a una influéncia piemontesa, pel passatge del grop velara + liquida “*cl*” a palatala. Per ambedoás formas avèm, de fach, lo passatge de las velaras (la primièra es del grop d’oclosiva + liquida, çò qu’es regular dins las valadas, fòra las septentrionalas Cluson, Germanasca e d’Olç amb la miegjornala nauta Val d’Estura) a palatalas, rendut possible pel passatge de las palatalas a africadas.

Un cas particular es aquel del pronom de primièra persona singulara [kʝe], present dins las valadas del monregalés, que d’aquesta forma pronominala prenon lor nom, que cresi nascuda mai per analogia de formas coma “*quiel*” que non pas del renforçament d’un “*que*” enonciatiu coma arriba dins los endreches gascons que conoisson las formas del tipe “*que jo*”, e aquò tanben perque lo fenomèn s’arrèsta a aqueste pronom, que comença per semiconsonanta (“*iè*” de “*ieu*”, amb [e] tampat) e concernís pas los autres, que començan per consonanta, coma “*tu*”, “*nos*” etc.

La tresena persona plurala conois la forma “*lor*”, fàcia a las en “*elhs*”, “*ilh(s)*”, “*ieli*”, “*elas*” e “*ielas*”, sovent interpretada coma un italianisme. Remarqui que la lenga anciana conois tanben la meteissa forma e pel masculin e pel femenin, a costat de las autras.

Los numerals

Los numerals cardinals presentan de formas coma [du'zent] [du'dent] o [du'dʒent] e [tre'zent] [tre'dent] o [tre'dʒent] ont s’es realizada la sonorizacion de la velara palatalizada de “*cent*”, car en posicion intervocalica.

“*Cent*” e sos multiples rèstan invariables: “*Ai vist mai de quatre cent feas ailamont*”.

Los numerals ordinals presentan de formas ancianas coma “*prim*”, “*second*”, “*tèrç*”, “*quart*” e “*quint*” (aquestes piemontizats en [kwart] e [kwint]) e “*sèst*”, sustot al defòra de las valadas septentrionalas, ont son presentas de formas francesas... A partir de “*seten*” son presentas sonque de formas a la piemontesa, coma [setim], [undi'cezim], [vin'tesim]; o a la francesa, coma [se'tjeme], [un'zjeme], [vin'tjeme]. Lo parlar d’Ostana (nauta Val Pò) realiza sas formas a la francesa amb lo manten de sas caracteristicas foneticas: [kin'djeme], [se'djeme].

La conjugason

La conjugason, còsta de formas variadas, mai que mai analogicas, sustot al subjunctiu (p. ex.: “vace” –analogic de “face”, per “*vaie”–, “ane” e l’ibrid “vane”, del vèrb “anar”; “pueisse”, “peisse”, “pusse” e “pòie” fàcia a “puesche”, del vèrb “poer” / “poler”...), presenta de formas regularas e anticas: son presentas las formas “vau” e “vauc”, “fau” e “fauc”. “Dar/donar” manten, al singular, tanben las formas “dau, das, da”, e, a la tresena persona del plural, “dan”. De formas coma “don”, “dag”, “dago” e “fon”, “fas”, “faso” son piemontesas.

Lo futur e lo condicional de la segonda e de la tresena conjugason, son formats, generalament, per analogia sus aqueles de la primièra: “batarei”, “corrarei”, “finiarei” / “feniarei” / “feiniarei” e “finissarei”, “veiarei”, “volarei”, tan coma “batariu”, “corrariu”, “finiariu” / “feniariu” / “feiniariu” e “finissariu”, “veiariu”, “volariu”...

Lo perfach sintetic del tipe *chantèro, chantères, chantèc, chantèrem, chantèretz, chantèro/n* modelat sus la forma de tresena persona plurala de l’ancian perfach *chantèi, chantèst, chantèt (/chantèc), chantèm, chantètz, chantèro/n* (nascut per analogia amb las formas de la segonda conjugason, per lo mai ancian: *cantai, cantast, cantà, cantam, canta(s)tz, cantaron*, e que son atestacion s’acaba al sègle xv, coma pels parlars padans) es totalament absent. La meteissa sòrt aguèt lo preterit perifrastic, utilizat après la pèrda de la forma sintetica, e format amb “anar” + infinitiu, donc: *vau chantar*, coma dins lo catalan *vaig cantar*, per l’italian *cantai*.

Dins las valadas septentrionalas (Val Cluson e Nauta Val Dueira) son encara utilizadas, mai que mai coma de dubitatus, de formas que venon de l’ancian condicional II de la lenga nòstra, derivat a son torn del plus-que-perfach indicatiu latin: *chantèra, chantèras, chantèra, chanteram, chanteratz, chantèran*: “*Anero en França quand avióc quinze ans*”, val, per la zòna centrala, coma “*Benlèu, sarei just anat en França quand aviu quinze ans*”. Cal remarcar que venon pas del preterit sintetic –coma o poiriá far pensar la forma en “èr”, ara tipica del preterit modèrne utilizat al defòra de las Valadas–, que –coma òm sap– es marcat per un “èr”, qu’a germinat per analogia de la desinència eissida de la tèrça persona del plural, la quala, vista coma marca temporal, s’es estenduda –seguida per las desinenças personalas normalas – a tot lo paradigma, levat a la tèrça persona del singular: *chantèr-i /-e /-o, chantères, CHANTÈT/CHANTEC..., chantèrem, chantèretz*, e l’incambiat *chantèron*. Pas res en comun, donc, amb aqueste temps verbal, senon que per lor origina comuna en latin, ont tant la “s” de la segonda persona del singular e del plural del perfach e la “-es+ont”¹ de la tresena del plural –totjorn del perfach–, coma lo “es” del plus-que-perfach (*lēg-er-am...*), del futur anterior (*lēg-er-ē...*), e del perfach del subjunctiu (*lēg-er-im...*), de l’infinitiu perfach (*lēg-is²-se*) e, donc, de

¹ Amb rotacisme e barradura de la vocala, en latin classic: “-er+unt”

² Forma mai recenta, amb barradura de “e” en “i”, segon las formas “-istī”, “-istis” de las segondas personas singulara e plurala de l’indicatiu. Lo modèl deu èsser estat *es estis : esse = -istī –istis : -isse*

son derivat lo plus-que-perfach del subjunctiu (*lĕg-is-se-m...*) son d'acarar a la forma en “es” del plus-que-perfach de l'indicatiu en grèc (*elelykē, -ēs...*³), forma qu'es d'origina aoristica sigmatica.

L'advèrbi

Dins las Valadas de la Província de Coni, l'advèrbi de modalitat en “-ment” es pas format amb la forma femenizada dels adjectius de la segonda classa latina quand aquestes acaban en [I]: donc, de “*fàcil*”, avèm “*fàcilment*”, de “*normal*”, “*normalment*” e pas “*fàcilament*”, “*normalament*”, tanben existisson las formas femeninas “*fàcila*” e “*normala*”.

Particularitats de la sintaxi dels parlars de las Valadas: arcaïsmes e diglossia

La sintaxi es mai prèpa d'aquela de la lenga antica, dels parlars padans e de l'italian. De construccions coma se tròban en occitan modèrne parlat en territòri francés, amb d'anacoluts, tals coma “*i a de mots que sa grafia es mai francesa qu'occitana*”, son pas possiblas, e las cal rendre per de procediments coma: “*la lhi a de paraulas dont la grafia es mai francesa que occitana*” o “*la lhi a de paraulas qu'an na grafia mai francesa que occitana*”.

Un trach que senhala una influéncia italiana es la formacion del complement d'agent mejançant la preposicion “*da*”, coma per l'ablatiu, e non pas per la forma estrumentala en “*per*”: “*Aiçò al es istat fach da tu*” per traduire “*Aiçò es estat fach per tu*”, frasa que seriá compresa coma “*Aiçò l'es istat fach a ton vantatge*”.

Provença, region prèpa e luènha

Darrièr punt, mas pas mens important, de l'estudi, es clar que los dialèctes de las Valadas, ni dels endreches mai meridionals, ni dels septentrionals, pòdon pas èsser considerats ni coma “*provenzaleggianti*”, car son, al maximom, de considerar coma “*piemontizants*” per las influéncias que subisson e an subit dins los cent darrièrs ans, ni coma “*provençals*” *stricto sensu*, per la fonetica (que conois pas, per exemple, la vocalizacion de la liquida finala, donc: pas de “*sau*” e de “*vau*”, encara que la Val d'Olç, una valada ben luènha de la Provença, donc, conosca la vocalizacion de [I] dins los plurals), ni per la morfologia (que parteja d'isoglòssas particularas amb los autres parlars dels Alps e amb los padans, absolutament inexistentas en Provençal), en fasent partida d'un

³ Aquò de “*e-le-lý-k-e<h>-a”, “*e-le-lý-k-e<h>-es”, a son torn de “*e-le-lý-k-**es**-m□”, “*e-le-lý-k-**es**-es”, amb aspiracion regulara de “s”, que passa a “h”, trach comun al grèc e a las lengas iranianas.

ensemble particular, puslèu omogenèu al sieu dedins, estrechament ligat als parlars “vivaro-alpino-daufinés”⁴.

⁴ A prepaus del nom qu'òm poiriá utilizar per definir los parlars occitans dels endreches orientals e nòrd-orientals d'Occitània, allòc de los nomenar “vivaro-alpino-daufineses”, o amb d'autres formas compausadas similars, cresi que seriá sufisent de los nomenar o “levanteses/levantins” –mas crenhi que lo nom, en mai d'èsser desprovesit de tota istoricitat, siá tròp cargat de significacions autras, que marquen aital un sens d'*allogria* e sián sovent subrecargadas d'un matis de mesprètz–, o, amb una altra forma compausada mens complèxa, dialèctes de l' “occitan nòrd-oriental”, o, encara melhor, amb una referéncia mai o mens precisa puslèu a l'airal geografic ont son parlats que non pas a las tradicions istoricas, simplament “dialèctes alpencs”. Cresi, donc, en brieu, qu'òm poiriá parlar d' “alpenc” –amb un mot parallèl al tèrme “gavòt” mas despolhat de tota valor mespresiva qu'aqueste portariá amb el, subretot dins los endreches prèps de Provença– exactament coma òm pòt parlar de gascon, de lengadocian, de provençal, de lemosin e d'auvernhat, en essent conscients que cadun d'aquestes dialèctes presenta fòrça variantas sosdialectalas especificas.

Al dedins d'aquesta denominacion mai generala –atal coma arriba pels susdiches macrodialèctes del domèni lingüistic occitan– cresi qu'òm poiriá, aprèp, sens tanpauc tròp s'alunhar de la realitat factuala, ni en volent sistematizar las lengas tant val dire al dedins de taulas periodicas d'un biais pseudoscientific, destriar aproximativament, en mai en utilizant tanplan las sosdenominacions següentas:

- 1) l'Alpenc oriental –sosgrop de Ronjat γ - ϵ , amb los parlars de las Valadas occitanas d'Itàlia, a son torn divisibles en:
 - a. Alpenc oriental miègjornal: amb los parlars de las Valadas del Quiè, Vermenanha e Ges;
 - b. Alpenc oriental central: amb los parlars de la Val d'Estura (a prepaus dels quals cal dire que presentan d'especificitats al regard dels autres parlars centrals) a la Pèliç;
 - c. Alpenc oriental septentrional: amb, *grosso modo*, los parlars de las Vals Cluson, Germanasca e d'Olç;
- 2) l'Alpenc occidental –sosgrop de Ronjat ζ - ι , amb los parlars del Cairàs, del Briançonés, del Gapencés, e los miègjornals (los del sosgrop η de Ronjat, parlats dins los endreches de Barcelona, Sisteron, e d'una partida de l'airal de Digna e dels Alps Maritims etc.)–;
- 3) lo Daufinés –sosgrop de Ronjat λ - μ amb los parlars miègjornals que, a quicòm prèp, pòrtan vèrs lo Rodanenc, los de Droma nauta e bassa e de Valentinés–;
- 4) lo Vivarés –sosgrop ν - ξ de Ronjat e següents.

Me sembla, efectivament, que levat lo Pagés vivarés, òm pòsca plan considerar totes los autres airals, i comprés lo daufinés, aisidament coma alpencs, o, lèumens pre e/o perialpencs, e que, donc, falta de tèrmes omnicomprensius e/o melhors, jos aquela denominacion pòscan plan dintrar totes los dialèctes parlats siá dins los Alps (la màger part d'eles), siá dins sos environs. Aquò me semblariá, puèi, melhor qu'una denominacion qu'aja al sieu dedins lo mot Provençal pel simple fach qu'amb aqueste parlar ben de variantas me semblan partejar paucs fenomèns (coma la vocalizacion non generala e pas tròp anciana de la laterala liquida finala) senon pas res, aquò, almens, pels dialèctes de las Valadas en Itàlia, qu'aviái prepausat ja en 1998, dins ma gramatica istorica e comparativa de la lenga d'òc e de las lengas que confinhan amb ela, de nomenar alpencs orientals, causida que, cresi pas sens rason, foguèt represa –pensi independentament– per la comission lingüistica presidida per En Lamuela.

Un estudi agil e agradiu que, entre autras causas, pertòca tanben la denominacion dels parlars de l'èst occitan foguèt presentat, al darrièr congrès de l'AIEO (2002), per En Franc Bronzat dins sa comunicacion entitolada “Lingua *valdese* e occitano alpino: parentele morfo-fonetice e lessicali”, ont lo cercaire presenta, en mai de la sieuna, tanben las posicions d'autors de renom sus la question de la lenga dels tèxtes valdeses, utilizada a quicòm prèp pendent tres sègles, e los parlars occitans orientals. Remandi a aqueste trabalh per mai d'entre-senhas, per la partida de la bibliografia especifica e per las referéncias a las proposicions dels diferents lingüistas, particularament la d'En Pèire

Metodologia

Per realizar aqueste projècte de recèrca ai degut e devi encara:

- recercar d'informadors dins los diferents endreches, amb un certan gra de competéncia linguistica
- preparar e utilizar una traça comuna, basada sus la gramatica de basa de l'occitan alpenç referencial
- contactar los informadors per lor prepausar los rescontres
- lor parlar ensems en occitan e los escotar per deduire las règlas foneticas e gramaticas de lor parlar
- demandar, ponch per ponch, las formas gramaticas de lors parlars
- enregistrar per escrich (en grafia EdP), organizar, analisar, classificar las informacions
- confrontar las informacions obtengudas amb d'autres informadors
- codificar en grafia fonetica e classica
- elaborar las gramaticas

VERIFICACION DELS RESULTATS SUL TERRITÒRI

A la fin del trabalh d'elaboracion de las gramaticas, experimentarai la socializacion de la transcripcion en grafia classica, al dedins dels corses suls projèctes linguistics territorials, en utilizant tanben mon trabalh per d'eventualas correccions relativas a la gramatica de la forma referenciala e a la grafia de la meteissa lenga.

Bibliografia

FONETICA:

- Canepari L. (1979), *Introduzione alla fonetica*, Torino : Einaudi.
- Tagliavini C. (1963), *Elementi di fonetica generale*, Bologna : Pàtron.

Bec, exactament a prepaus d'aquò, que vei lo cercaire partidari tanben, entre autras, de la denominacion "gavòt". Aquesta denominacion, despolhada de tota referéncia mepresiva –coma ja diguèri– poiriá, en avent tanben una istoricitat sieuna, fin finala, èsser la concurrenta vertadièra del tèrme "alpenç", sens portar en ela, *sensu stricto*, de referéncias territorials claras, çò que la poiriá far acceptar tanben – ne cal téner compte– ont òm se sentís pas "alpin".

LENGA OCCITANA ANCIANA:

GRAMATICAS:

- Anglade J. (1921), *Grammaire de l'ancien Provençal*, Paris : Klincksieck
- Pellegrini G. B. (1962), *Appunti di grammatica storica del Provenzale*, Pisa : Libreria Goliardica.

VOCABULARIS:

- Levy E. (1980), *Petit dictionnaire provençal-français*, reproduction de l'édition de 1909, Raphèle-lès-Arles : Culture provençale et méridionale.

LENGAS E DIALÈCTES OCCITANS MODÈRNES:

GRAMATICAS:

- Alibert L. (1976), *Gramatica Occitana segon los parlars lengadocians*, Montpellier : C.E.O.
- Bec P. (1973), *Manuel pratique d'occitan moderne*, Paris : Picard.
- Bonnaud P. (1971), *Abrégé de grammaire auvergnate*, Clermont- Ferrand : C.O.A.
- Centre culturau occitan País Nissard.(1978), *Gramàtica nissarda*, Nice : C.C.O. País Nissart.
- Chabaneau C. (1876), *Grammaire limousine*, Paris : Maisonneuve.
- Daniel J. (1983), *Grammaire périgourdine*, Marseille : Laffitte.
- Dauzat A. (1900), *Morphologie du patois de Vinzelles*, Paris : Bouillon.
- Lavalade Y. (1991), *Le Limousin dialecte occitan*, Limoges : La Clau Lemosina.
- Ronjat J. (1930-1941), *Grammaire istorique (sic) des parlars provençaux modernes*, Montpellier : Sté des Langues Romanes.
- Salvat J. (1973³), *Gramatica Occitana*, Toulouse : Collège d'Occitanie
- Sauzet P. (1985), *Compendi practic de l'occitan normat*, Montpellier : C.E.O.
- Taupiac J. (1994), *Gramatica occitana*, Toulouse : Collègi d'Occitània.
- Tintou M. (1983), *Grammaire limousine*, Tulle : Lemouzi.

VOCABULARIS E LEXICS:

- Autors variats (1992), *Dictionnaire de base Français- Provençal*, Aix-en-Provence : C.R.E.O.Provença.
- Alibert L. (1981), *Dictionnaire Occitan-Français d'après les parlars languedociens*, Toulouse : I.E.O.
- Compan A. (1982), *Glossaire raisonné de la langue niçoise*, Nice : Serre.
- Fourvieres X. De (1975), *Lou Pichot Tresor*, Avignon : Auberon.
- Laux Ch. (1997), *Dictionnaire Français- Occitan (Languedocien central)*, Puylaurens. : I.E.O. Tarn.

- Lavalade Y., (1997), *Dictionnaire Français-Occitan (Limousin, Marche, Périgord)*, Pulim (PUF Limoges) : Limoges.
- Maynard S. (1976), *Glossaire des dialectes gavots de la basse Vallée de la Tinée*, St. Sauveur : L'Armourier.
- Mistral F. (1979), *Lou Tresor dóu Felibrige*, Aix- en- Provence : Edisud (reimpression).
- Palay S. (1961), *Dictionnaire du béarnais et du gascon modernes*, Paris : CNRS.
- Piat L. (1997), *Dictionnaire Français- Occitanien*, Nîmes : Lacour-Ollé.

DIALÈCTES OCCITANS ALPENS EN TERRITÒRI POLITIC ITALIAN:

ESTUDIS:

- Autors variats (2002), *Parlar, lèser, escriure en Occitan alpenc oriental*, Dronero : Chambra d'Òc.
- Baccon Bouvet C. (2003), *Prontuario morfologico della parlata occitano alpina di Salbertrand*, C. M. Auta Doira : Servizi de la lenga occitana.
- Bronzat F. (1981), "Punen: a quando le uova? appunti per uno studio sulla decolonizzazione linguistica del popolo occitano", *Novèl temp* 16.
- Crosa C. Di (1982), *Ricerca di un metodo pratico per comprendere e scrivere facilmente il patuà sampeyrese*, Scarnafigi : 3C.
- Ettmayer K. Von (1905), "Die provenzalische Mundart von Vinadio", in: *Bausteine zur romanischen Philologie. Festgabe für A. Mussafia*, Halle : Niemeyer, 211-223.
- Gleise Bellet A. (2003), *Appunti morfologici della parlata occitano alpina di Bardonecchia*, C. M. Auta Doira : Servizi de la lenga occitana.
- Grassi C. (1958), *Correnti e contrasti di lingua e cultura nelle Valli cisalpine di parlata provenzale e francoprovenzale, 1. Le Valli del Cuneese e del Saluzzese*, Torino : Università di Torino.
- Griset I. (1966), *La parlata provenzaleggiante di Inverso Pinasca (Torino) e la penetrazione del piemontese in Val Perosa e in Val San Martino*, Giappichelli : Torino.
- Hirsch E. (1907), "Il dialetto provenzaleggiante di Roaschia", *RF XXIII* : 525- 539.
- (1978), "Provenzalische Mundarttexte aus fünf Tälern Piemonts", *Orbis XXI* : 28- 56.
- (1978), *Provenzalische Mundarttexte aus Piemont*, Tübingen : Niemeyer.
- Jayme G. (2003), *Appunti morfologici della parlata occitano provenzale alpina di Oulx*, C. M. Auta Doira : Servizi de la lenga occitana.
- Lizan P. Di (1986), *Occitano alpino*, Cuneo : Primalpe.
- Massariello G. (1971), *Studi sul lessico del dialetto provenzaleggiante di Demonte*, Milano : Ist. Lomb. di Scienze e Lettere.
- Masset A. (1997), *Grammatica del patois provenzale di Rochemolles*, Borgone : Melli.

- Morosi G. (1890), “L’odierno dialetto dei Valdesi in Piemonte”, *AGI XI* : 309- 415.
- Perron P. (1997), *Sul ban d’la chapelle - grammatica del patois di Jouvenceaux*, Cuneo : Valados Usitanos.
- Ronjat F., op. cit., I, p. 21 e seguentas (confinhs de l’Occitània orientala).
- Salvioni C. (1901), “I dialetti alpini d’Italia”, *La Lettura I* : 715-724.
- Talmon A. (1914), “Saggio sul dialetto di Pragelato”, *AGI XVIII* : 1- 104.
- Telmon T. (1986), “La Valle Stura: caratteri linguistici”, *Quaderni della Valle Stura 4*.

VOCABULARIS E LEXICS:

- Bernard G. (1996), *Lou Saber. Dizionario enciclopedico dell’Occitano di Blins*, Venasca : Ousitanio Vivo.
- Bernard J. L. (1994), *Nosto lengo. Dizionario del provenzale di Blins e alta Val Varaita*, Coumboscuro : Coumboscuro centre prouvençal.
- Bruna Rosso A. (1980), *Dizionario del dialetto occitano di Elva*, Cuneo : Valados Usitanos.
- Ghiberti M. (1992), *Dizionario entracquese*, Cuneo : Tipolitografia Subalpina.
- Masset A. (1997), *Dizionario del patois provenzale di Rochemolles*, Borgone : Melli.
- Pons T. (1997), *Dizionario del dialetto valdese della val Germanasca*, Alessandria : Edizioni dell’Orso.
- Rabo C. (1982), *Dizionario del patuà sampeyrese*, Scarnafigi : 3C.

SULS CONFINHS LINGÜISTICIS E SUS LAS REGIONS OCCITANAS:

- Fontan F. (1995), *La Nazione Occitana*, Escartari 1, Venasca : Ousitanio Vivo (reimpression).

COLLABORACIONS DE L’AUTOR AMB JORNALS E REVISTAS:

- rubrica “Questions de lenga”, in *Ousitanio Vivo*, Venasca, 1997 e seguentas
- rubrica “La lezione/Linguistica”, in *TuttoScienze, La Stampa*, Torino, 1999- 2000, particolarment:
 - “Una lingua aulica e arcaica”, *La Stampa, TuttoScienze* 864, 10/03/1999
 - “Ma cos’è questo Occitano”, *La Stampa, TuttoScienze* 867, 31/03/1999
 - “La babele degli alfabeti nel mondo: non solo a, b, c...”, *La Stampa, TuttoScienze* 895, 13/10/1999
 - “Dalla Bibbia al Duemila: la rinascita di una lingua morta”, *La Stampa, TuttoScienze* 913, 16/02/2000
 - “L’Indeoeuropeo? Un fantasma venuto dall’Oriente”, *La Stampa, TuttoScienze* 923, 03/03/2000
 - “I dialetti padani, lingue tagliate?”, *La Stampa, TuttoScienze*, 15/08/2000
 - “Occitano: una lingua per dodici milioni”, *Piemonte Parchi* 126, 04/04/2003

LA GRAFIA ALIBERTINA:

- Lafont R. (1971 a), *L'ortografia occitana. Sos principis*, CEO : Montpellier.
- (1971 b), *L'ortografia occitana. Lo provençau*, CEO : Montpellier.
- Taupiac J. (1997), *Grafia de la lenga occitana*, Montalban.

GRAMATICAS ISTORICAS E/O COMPARATIVAS DE LAS LENGAS ROMANICAS, INTRODUCCIONS A L'ESTUDI DE LA FILOLOGIA ROMANICA:

- Meyer Lübke W. (1890- 1906), *Grammaire des langues romanes*, Paris : Welter.
- (1926), *Introducción a la lingüística romance*, Madrid.
- Renzi L. (1985), *Nuova introduzione alla filologia romanza*, Bologna : Mulino.
- Tagliavini C. (1982⁶), *Le origini delle lingue neolatine*, Bologna : Pàtron.

VOCABULARIS ETIMOLOGICS DE LAS LENGAS ROMANICAS:

- Meyer Lübke W. (1930- 1935³), *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg : Winter.

ESTUDIS SUL LATIN VULGAR:

- Väänänen V. (1980³), *Introduzione al latino volgare*, Bologna : Pàtron.

GRAMATICAS, VOCABULARIS, ESTUDIS SUS LAS AUTRAS LENGAS NEOLATINAS:

rica bibliografia a las pag. 447- 472, dins: C. Tagliavini (1982⁶)